

ELK KIND EEN LEZER

Preventie van leesmoelijkheden door effectief leesonderwijs

Dr. Kees Vernooij
Lector hogeschool Edith Stein
Antwerpen
23 mei 2012

Elk kind een lezer?

Elk kind een lezer?

- Een kwart tot een derde van de leerlingen is in groep 8 zwak (Van den Broek 2010);
- Maximaal 5% van de leerlingen is een dyslect;
- Nederlandse kinderen zijn geen gemotiveerde lezers; bijna 50% van de kinderen leest thuis nooit (PISA 2009).

Dit is een probleem zowel voor kinderen als voor de samenleving.

Internationale context: het aantal kinderen met leesmoelijkheden verdubbelde in de afgelopen 20 jaar!

Waarom spreken van leesmoelijkheden?

Onderzoek laat zien dat de meeste leesproblemen het gevolg zijn van kwaliteitsproblemen op het gebied van instructie.

Problemen op het gebied van *de kwaliteit van instructie* zijn onderschat als veroorzaker van leesproblemen (Lyon 2001).

Niet effectief omgaan met kinderen uit taalarme milieus leidt tot mindere opbrengsten bij zowel vlot als begrijpend lezen (Torgesen e.a. 2005):

- Geringe woordenschat
- Minder leessteun thuis – minder oefenen
- Minder aandacht in VVE en kleutergroepen voor alfabetisch principe etc.
- Gering contact met boeken
- Minder mogelijkheden rijke achtergrondkennis te verwerven
- Zwak begrijpend lezen
- Zwak begrijpend lezen Minder vlot lezen
- Minder vlot lezen
- Zwak begrijpend lezen en minder vlot lezen
- Zwak begrijpend lezen

Elk kind een lezer? (Slavin 14 november 2011)

November 14, 2011

No More Excuses: We Can Get All Children Reading

Everyone reading this blog knows how important it is that every child become a confident, skilled, and motivated reader. The latest NAEP results, released this month, remind us that there are far too many children who do not read well, that disadvantaged and minority children are overrepresented among poor readers, and that the inequalities in academic outcomes by race and class--our most serious social as well as educational problem--begins with reading inequalities in the early grades. Everyone knows that children who don't read well will incur huge expenses over time in remediation, special education, repeated grades, and ultimately delinquency, dropout, and unemployment.

47

Tweet

Marilyn Jager Adams

‘Als we willen dat kinderen goed leren lezen, moeten we hen veel laten lezen. Als we willen dat kinderen veel lezen, moeten we hen goed leren lezen.’

Hoe word je een goede lezer?

- De meeste kinderen: goede, evenwichtige leesinstructie; de leerkracht is de sleutel voor het leessucces van kinderen (Expert Panel on Early Reading, 2003).
- Veel lezen, waarbij volgens een meta-analyse van Guthrie en Humenick (2004) twee zaken van belang zijn:
  - De aanwezigheid van veel boeken voor leerlingen;
  - Zelf mogen kiezen wat je wilt lezen (Allington 2012).

Maar wat is effectief leesonderwijs?

Onderwijs, dat **ongeacht de achtergrond** van de leerlingen goede resultaten met deze leerlingen weet te behalen en leerlingen laat excelleren (Haycock 2007).

Anders gezegd: scholen die **het maximale** uit hun leerlingen weten te halen door goed lesgeven (Hanushek e.a. 2005).

Bestaan er in Nederland scholen die door excellent onderwijs de milieukloof weten te slechten?

- De scholen die genomineerd waren voor de Dr. Mommersprijs;
- De acht excellente kleurrijke scholen van Joop Smits;
- De 43 scholen van het Enschedese Lees- en rekenverbeterplan;
- De 10 Taalportretten van de Inspectie van onderwijs (2011).

Effectief leesonderwijs en de wetenschap. De wetenschap laat bij herhaling zien

- Taal/lezen werkt op alle vakken door, zoals de kennisgebieden en techniek; taal/lezen is de basis voor alle vakken;
- 85% van het basisschool curriculum vraagt om leesvaardigheid;
- Effectief leesonderwijs vraagt om een koppeling van het wat en hoe;
- Problemen met lezen tasten de motivatie, het zelfvertrouwen en het gedrag aan;
- Scholen met slechte taal-/leesresultaten hebben altijd lage opbrengsten;
- Preventie is effectiever dan remediëren; zwakke scholen remediëren te veel;
- Scholen met lage taal-/leesopbrengsten hebben dikwijls veel gedragsproblemen.

Wat zeggen de leeswetenschappen nog meer?

- Maximaal 2 á 3 % zwakke lezers (Allington 2009);
- Kinderen die slecht starten met lezen blijven vrijwel altijd een zwakke lezer;
- Op veel scholen nemen na groep 6 de leesresultaten af (Hacquebord e.a. 2010): de leesvaardigheid van zwakke lezers neemt af als ze niet meer lezen (Willms en Murray, 2007).
- Het is een mythe/fundamentele fout om na groep 5 geen leesonderwijs meer te geven (Garbe e.a. 2009).

Knelpunten omgaan met verschillen

- Inspectie van onderwijs (2009): scholen signaleren de zorgleerlingen, maar dat leidt vervolgens niet tot effectieve acties: te weinig **differentiële effectiviteit!**
- De helft van de leraren slaagt er niet in om de instructie goed af te stemmen op verschillen tussen leerlingen (Inspectie van onderwijs 2011).
- OESO (2012). Op bijna alle (94 procent) basisscholen blijven kinderen zitten. Er zijn scholen waar meer dan de helft van de leerlingen vertraging oploopt. Van de basisschoolleerlingen doet 17 procent er langer over dan 8 jaar, op (zeer) zwakke scholen loopt dat op tot 20 procent.

Mening inspectie: werkervaring is niet genoeg om deze vaardigheden onder de knie te krijgen.

Hoe betere resultaten?

Leesresultaten zijn het gevolg van:

Wat we onderwijzen
en
Hoe we onderwijzen

Mike Schmoker
"The Real Causes of Higher Achievement"

Kenmerken Effectief leesonderwijs het Wat en het Hoe

Cluster leesinhoudelijke indicatoren (WAT)

Goede leesstart

1. Mondelinge taalvaardigheid/spraak-/taalontwikkeling;
2. Ervaringen met geschreven taal, waaronder letterkennis;
3. Vaardigheden op het gebied van fonemisch bewustzijn;

Technisch lezen

4. De letter- klankkoppeling;
5. De vaardigheid om vlot te lezen;

Begrijpend lezen

6. De ontwikkeling van de woordenschat;
7. Het kunnen toepassen van begrijpend leesstrategieën;

Schrijven/stellen

Aandacht voor leesmotivatie

Cluster indicatoren effectief onderwijs (HOE)

1. Doelen
2. Kwaliteit curricula en leerstof centraal
3. Voldoende tijd voor lezen en extra tijd voor zwakke lezers;
4. (Convergente) differentiatie
5. Directe instructie en omgaan met verschillen
6. Effectieve feedback
7. Leerlingen laten samenwerken
8. Een stilleesbeleid
9. Vroegtijdig signaleren en reageren
10. Actieve betrokkenheid ouders

Verder:

HOE weten we dat onze leerlingen goed leren lezen c.q. dat de leesopbrengsten goed zijn?

Alle elementen zijn niet gelijk.
Sommige elementen hebben
meer 'power' om betere
resultaten te krijgen.

- Doelen/hoge verwachtingen
- Een goed aanbod
- De kwaliteit van de instructie c.q. omgaan met verschillen
- Effectieve feedback
- Voldoende tijd

Hoge verwachtingen en doelen begrijpend lezen Zonder hogere doelen, geen betere resultaten!

	Doelen AB	Doelen ABC
DMT	65%	90%
AVI		95%
TvK	65%	85%
Woordenschat	50%	75%
Begrijpend lezen	65%	85%

M.b.t. referentieniveaus: richt je op 15 streefniveau.

Cruciaal voor betere leesresultaten: wees effectief in het omgaan met verschillen

De volgende condities:

- Het belang van hoge verwachtingen; alle kinderen kunnen leren;
- Signaleer risicokinderen tijdig: hoe eerder hoe beter;
- Risicoleerlingen hebben meer tijd nodig: verlengde instructie is een must;
- Zorg dat risicoleerlingen volwaardig lid van de klas blijven: Geen kind ontwikkelt zich individueel. Alle potenties worden in een omgeving gerealiseerd (Wieberdink & Kuster, 2011)

Cruciaal!

Effectieve Instructie = Gedifferentieerde Instructie

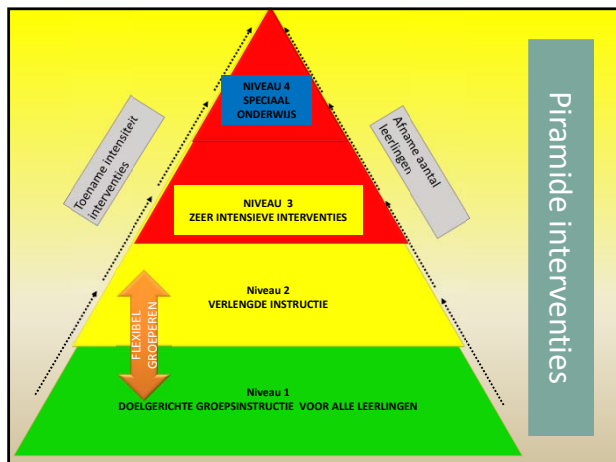
Dit houdt in:

- Omgaan met verschillen tijdens de groepsinstructie
- Verlengde instructie

Maak groepsoverzichten op basis van instructiebehoeften (voorbeeld groep 4)

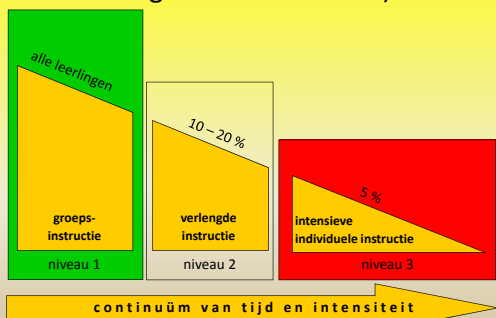
A-B	C	D-E
Instructie-onafhankelijk	Instructie-gevoelig	Instructie-afhankelijk
$\geq$ AVI-E4 DMT: A-B	AVI-M4 DMT: C	$\leq$ AVI-M4 DMT D-E

HET BELANG VAN CONVERGENTE DIFFERENTIATIE

- Divergente differentiatie heeft negatieve effecten voor alle leerlingen en in het bijzonder zwakke leerlingen
- Convergente differentiatie: accent op groepsinstructie in plaats van op individuele instructie, dat een effectgrootte van .22 heeft (Hattie 2012)
- Convergente differentiatie differentieert tijdens de verwerking (goede leerlingen aan het werk; risicoleerlingen verlengde instructie)
- Convergente differentiatie heeft volgens Hattie (2012) een effectgrootte van 1.07 en dat is groot.
- Zorg dat risicoleerlingen zichtbaar zijn.
- Het belang van een vast lesritme (groepsinstructie; verwerking, verlengde instructie).

Wees sterk in het omgaan met verschillen (Response to intervention heeft een effectgrootte van 1.07!!!)

Meer gedifferentieerde instructie vraagt om...

Een verschuiving van Ik doe het —Jij doet het

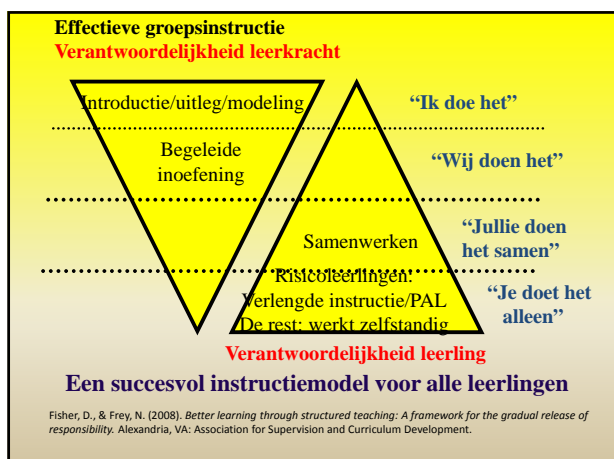
naar

Ik doe het

Wij doen het

Jullie doen het

Jij doe het

De rol van modeling

De leerkracht als expert

- Modeling is een krachtige manier van instructie
- Leerkracht biedt zijn eigen denken aan –
  - Zo doe ik het – Eerst doe ik ....
  - Strategische oplossingen
- Modeling is belangrijk omdat de leerlingen zien en horen hoe experts problemen aanpakken of oplossen, iets onthouden, hoe ze beslissingen nemen...

Waarom sterk?

- Modelen is ook een preventieve factor;
- In de praktijk bestaat er dikwijls een te grote kloof tussen uitleg en zelfstandig moeten toepassen;
- Gemiddelde en zwakke leerlingen hebben behoefte aan een sterk accent op (begeleid) toepassen;
- Leerlingen meer laten samenwerken heeft positieve effecten (motivatie).

Opzet Verlengde Instructie

- Doel aangeven
- Korte uitleg en toepassen wat tijdens de groepsinstructie aan de orde kwam (reteaching)
- Herhalen en begeleid oefenen
- **Lezen (met de kinderen)**
- Preteaching van wat de volgende dag aan de orde komt.

Zowel tijdens het oefenen als het lezen krijgen de kinderen veel feedback

Wanneer het een leerling niet lukt...

... en aanwijzingen niet werken:

- *Uitleggen*
- *Modelen*
- *Hardop denken*

GOED DIGIBORDGEBRUIK: VISUALISEREN!

- Onderzoek laat zien, dat het opschrijven van (onbekende) woorden op het bord tot een beter onthouden leidt. Dit geldt met name voor zwakke lezers met een geringe woordenschat. De effectiviteit van deze aanpak wordt versterkt als de opgeschreven woorden regelmatig herhaald worden.
- Bij goed bordgebruik moet ook worden gedacht aan het maken van webs en schema's (visuele raamwerken van een tekst) op het bord.

HET BELANG VAN FEEDBACK

- Feedback is een sterk beïnvloedende onderwijsfactor (.73);
- Feedback is informatie die een persoon biedt aan iemand over wat al of niet gedaan is bij het uitvoeren van een taak of opdracht;
- Feedback is nauw verbonden met het stellen van (les)doelen. Feedback informeert de leerlingen over de vorderingen die ze hebben gemaakt in de richting van het doel dat ze moeten bereiken;
- Feedback helpt de kloof slechten tussen het actuele niveau van de leerling en het gewenste niveau;
- Vooral taakgerichte feedback is effectief; persoonsgerichte feedback is weinig effectief.

Niveaus van feedback

1. Taakniveau
2. Procesniveau
3. Zelfregulerend niveau
4. Persoonlijk niveau

KRITISCHE VRAGEN VOOR ELKE LEERKRACHT

- Hoeveel feedback krijgt een doorsnee leerling op een doorsnee dag?
- Hoeveel feedback krijgt een risicoleerling dagelijks?

HET BELANG VAN TIJD

Scholen met risikokinderen die goede resultaten hebben, breiden op verschillende manieren de leertijd uit voor leerlingen die dat nodig hebben. **Risicoleerlingen hebben meer tijd van de leerkracht nodig!**

Parrett & Budge (2009)

Illustratie: Een succesvol experiment met zeer zwakke lezers

De klassieke studie van
Torgesen e.a. (2001).

Zwakke lezers uit de groepen 4 – 6 kregen aanvullend op 90 minuten groepsinstructie 8 weken lang elke dag in kleine groepjes tweemaal per dag 50 minuten intensieve instructie. Het effect na 8 weken? De leesproblemen waren verdwenen.

Laat kinderen veel lezen

“Recent vonden we, dat de omvang van het lezen van leerlingen in de school één van de belangrijkste verschillen in ervaringen was in meer of minder effectieve klassen.” (Allington, 2003)

Zorg voor een stilleesbeleid, waarbij leerlingen wat te kiezen hebben!

Maar ... laat leerlingen ook samenwerken

- Leerlingen kunnen elkaar helpen en het is goed voor de motivatie.
- Heel veel onderzoek toont, dat tutoring met (jonge) kinderen heel effectief kan zijn (Berrill 2009, Egbertsen 2012).
- Peer tutoring heeft een effectgrootte van 0.55.
- Tutors moeten getraind worden en vanuit goede inzichten en een goede structuur werken; bovendien moeten ze regelmatig feedback op hun werk krijgen.

De effecten van Peer Tutoring

- ✓ Tutors uit hogere klassen ($d = 0.79$) zijn effectiever dan tutors van dezelfde leeftijd ($d = 0.52$) of volwassen tutors ($d = 0.54$)

Hattie, 2009/2012

- ✓ De effecten van peer-tutoring waren er ook als kinderen met problemen als tutor functioneerden (zie ook Egbertsen 2012)

BETREK DE OUDERS BIJ HET ONDERWIJS

Veel onderzoek laat positieve correlaties zien tussen de betrokkenheid van de ouders bij de school en het schoolsucces van hun kind.

Scholen moeten ouders bij hun onderwijs betrekken.

Leer ouders hun kind met lezen helpen door hen dat modelend voor te doen. Dat heeft grote effecten.

Meta-analyse Sénéchal (2006)

The Effect of Family Literacy Intervention On Children's Acquisition of Reading

1. Ouderlijke betrokkenheid heeft een positieve invloed op het leren lezen van het kind. De effectgrootte was .68 en dat is een redelijk groot effect.
2. De drie vormen van ouderbetrokkenheid die Sénéchal vond, verschilden in effectiviteit:
Ouders die specifieke leesvaardigheden aan hun kinderen onderwezen waren twee keer zo effectief dan ouders die naar het lezen van hun kinderen luisterden en zes keer effectiever dan ouders die hun kinderen aanmoedigden door hun kind voor te lezen.

Ouders ondersteunende feedback bieden, veranderde de effectiviteit van de aanpakken niet.

Vervolg Sénéchal

3. De ouderlijke betrokkenheid had een positieve invloed op kinderen in groep 1 – 5. De interventies waren zowel effectief voor kinderen met leesproblemen als voor zich normaal ontwikkelende lezers.

De sociaal-economische achtergrond van de gezinnen beïnvloedde het positieve effect van de interventies niet.

OECD (november 2011)

Onderzoek in 14 landen toont:

Kinderen die veel tijdens het leren lezen lazen met hun ouders, profiteerden daar op 15 jarige leeftijd zelfs nog van.

Deze kinderen hadden op 15 jarige leeftijd een leesvoorsprong van een half jaar.

Het onderzoek liet verder zien, dat het niet om hoogopgeleide ouders ging.

Haal meer uit toetsgegevens

- Vanaf 1995 wordt er in de Angelsaksische wereld gesproken van data driven teaching.
- Het verbeteren van het onderwijs op basis van toetsgegevens.
- Michael Fullan: we moeten meer uit toetsgegevens halen.

Waarom?

Toetsgegevens zeggen niet alleen iets over de leerling maar ook over:

- Het onderwijsleerklimaat van de school (zijn we voldoende ambitieus? Besteden we voldoende tijd aan de basisvaardigheden? Etc.)
- De kwaliteit van de in gebruik zijnde methoden;
- Werken de interventies voor risicoleerlingen?
- De kwaliteit van de groepsinstructie van de leerkracht.

Kortom: het gaat om informatie om te kunnen bijstellen.

Schooloverzicht (situatie januari) (A-C)

Groep	TVK	DMT	AVI	Leestem- po	Beg . lezen	Woorden- schat
1	28%					
2	61%					
3		56%	44%			
4		84%	100%			
5		68%	96%			
6		52%	96%			
7		70%	89%			
8		80%	93%			

Van wegen wordt een varken niet vetter ...

Wat doet er het meeste toe?

“In de afgelopen 10 jaar is er veel onderzoek gedaan naar wat het verschil voor leerlingen maakt m.b.t. leerlingresultaten en nu is het duidelijk: **de meest belangrijke factor voor het leren van de leerlingen is wat hun leerkrachten weten!**”

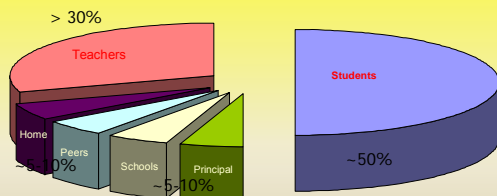
Linda Darling-Hammond, Stanford University

De effecten van goed lesgeven

(Bevindingen van een meta-analyse)

Hattie (2003, 2005)

Voorbeeld instructieproblemen: AVNiveau groep 4

	jun-07	jun-08
streefdoel	95% AVI 5 beheerst	95% AVI 5 beheerst
School 1	75%	86%
School 2	69%	86%
School 3	45%	85%
School 4	67%	77%
School 5	62%	94%
School 6	69%	96%
School 7	47%	85%
School 8	74%	71%

Ronald Ferguson en instructiekwaliteit

Er is in toenemende mate bewijs dat leerlingen het meest gemotiveerd zijn bij leerkrachten die sterk zijn op de volgende gebieden:

- vakinhouden
- didactische vaardigheden
- relationele vaardigheden (affectieve dimensie)

Deze gebieden vragen om continue professionalisering.

HOE KWAMEN DE BESTE SCHOLEN AAN DE TOP?

(McKinsey 2007)

- De enige manier om resultaten te verbeteren is het verbeteren van de instructie
- Bij het verbeteren van de instructie moeten scholen een weg vinden om te veranderen wat in de klassen gebeurt

McKinsey&Company

Wat laat onderzoek ook zien?

Het belang van

- een goed team;
- de professionaliteit van het team;
- een duidelijke opstelling van wat een team met de kinderen wil bereiken: hoe hoog ligt de lat?
- Het belang van onderwijskundig leiderschap

De schoolleiding vertoont onderwijskundig leiderschap

De grootte van de invloed van de schoolleiding volgens Waters, Marzano & McNulty (2003):

Effectieve schoolleiders zouden een correlatie van .25 of hoger met de leerlingresultaten hebben.

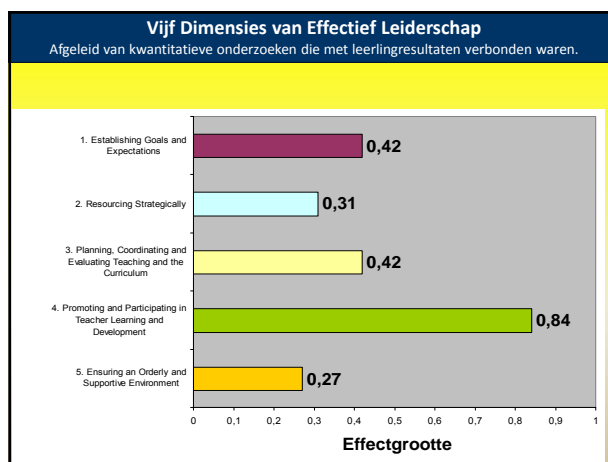

De schoolleiding moet geen excuses hanteren en accepteren

“Ik heb niet genoeg tijd om regelmatig in de klassen te komen.”

“Het is de schuld van de ouders.”

“Dit kind is niet in staat te leren lezen.”

Wat is vooral belangrijk?

Cruciaal voor de verbetering van de leesvaardigheid zijn goed opgeleide leraren en goed nageschoolde leraren.

Review 30 jaar onderwijsverbetering (Johnson 2010)

Wat er ook gedaan is om de resultaten van kinderen met zwakke resultaten te verbeteren,

er verandert niets als het lesgeven en leren niet verandert en de schoolleiding zich daarmee niet actief mee bemoeit.

Resultaten van enkele projecten

Resultaten LISBO in het Speciaal Basisonderwijs

TABEL 3 Aantal leerlingen op AVI-9 beheersing- en AVI-9 instructieniveau sinds de start van het project

	Oktober '03		Mei '04		Oktober '04		Mei '05	
	Aantal lln	%	Aantal lln	%	Aantal lln	%	Aantal lln	%
AVI 9 beheersing	24	6%	64	15%	85	20%	130	31%
AVI 9 instructie	90	21%	134	32%	129	31%	151	36%

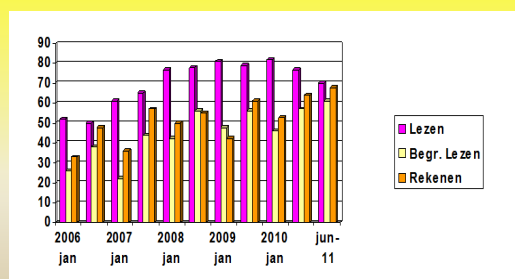
EL2 (Effectief leren lezen in groep 3) in het Speciaal Basisonderwijs

EFFECTEN

- juni 2007
- oktober 2007
- december 2007
- 56% leest AVI-2 instructieniveau
- 70% leest AVI-2 instructieniveau
- 69% leest AVI-2 beheersingsniveau of hoger!
- 2% van de kinderen leest AVI-0

Maar ook 49% leest AVI-3 beheersingsniveau of hoger

SBO De Tender Eind groep 8

Vergelijking Enschede – Taalpilots 1

Enschede Technisch lezen (maart 2010)

- Groep 3: 87%
- Groep 4: 89%
- Groep 5: 85%
- Groep 6: 88%
- Groep 7: 96%
- Groep 8: 98%

Taalpilots Technisch lezen

- Groep 3: 85%
- Groep 4: 77%
- Groep 5: 75%
- Groep 6: 75%
- Groep 7: 75%
- Groep 8: 72%

Vergelijking Enschede – Taalpilots 2

Enschede Begrijpend lezen (januari 2010)

- Groep 4: 82%
- Groep 5: 80%
- Groep 6: 79%
- Groep 7: 77%
- Groep 8: 69%

Taalpilots begrijpend lezen

- Groep 4: 80%
- Groep 5: 80%
- Groep 6: 80%
- Groep 7: 67%
- Groep 8: 66%

Neveneffecten betere leesresultaten

Beter lezen leidt tot:

- betere rekenresultaten;
- betere resultaten kennisgebieden;
- beter leren;
- minder sociaal-emotionele problemen.

Leereffecten uit de afgelopen jaren

- Instructie is belangrijker dan het milieu
- Geld bij elkaar doen om goede deskundigen in te huren
- Scholen samen laten verbeteren
- Het belang van de datamuur
- De ketenbenadering
- Schakel 'critical friends' in
- Het belang van tijd
- Het belang van het vasthouden van de verbeteringen (rol schoolleiding)

Bewustwording bij leerkrachten

Ik doe ertoe!

Waar doen we het allemaal voor?

“Een moreel doel van de hoogste orde is een school waar alle leerlingen leren en wat de leerlingen leren hen in staat stelt om succesvolle burgers in een kennissamenleving te worden.”

Michael Fullan, 2003